

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

מאזרות

בס"ד

גיליון ט"ו

תשע"ה

חפ"פ 538

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

הלל: מן המצר קראתי

"מן המצר קראתי יה" כדרך לשלום ואחדות

שוטח מרן הרב קוק את משנתו, לא בעד מחנה מסוים אלא בעד שלושת המחנות כולם, שהרי "אלה הם שלשת התביעות העיקריות, שהחיים כולם, שלנו ושל כל אדם, באיזו צורה שהיא, מורכבים מהם". האפשרות לוותר או לדחוק בלהט המחלוקת את אחת הדעות תפגע בכל המחנות שכן כל אדם וכל ציבור נצרך לכלל הדעות גם יחד, כמובן מתוך איזון ובירור. כל מחנה מבטא כוח בעל גרעין חיובי ונכון. אין הרב קוק חושש מהגיוון או מהמחלוקת, אלא מתוצאותיה של המחלוקת היכולות חלילה לפגוע בסופו של יום בשאיפת האחדות הכוללת של האומה הישראלית. המחלוקת השלילית מתחילה כאשר עיקר ההתעסקות היא "בצדדים השליליים שכל כוח רואה בחברו". כאשר המחלוקת מבוססת רק על הצד השולל כל מחנה, "מלא הוא רק מרץ של אש ביחש לשלילתו של הכוח האחר או האחרים שאינו חפץ להכירם". כמובן, אין להסכים על כל דבר אך כשם שלמדנו ש"אפילו רוח הקודש ששורה על הנביאים אינה שורה אלא במשקל" (למשל במדרש רבה ויקרא טו, ב), יש לנו לזכור שכל צד ומחנה מגלה חלק מהאמת האלוהית.

מלבד ההכרה היסודית הזו מלמדנו הרב גם עצה מעשית כיצד ניתן לחיות יחד עם כלל הכוחות. הרב כותב: "כל אחד צריך לצמצם את עצמו לפעמים כדי להניח מקום לחברו". לעתים יש על כל מחנה לצמצם מעט את עצמו להשקיט מעט את עצמת טיעונו כדי לאפשר לעצמו להקשיב לנקודות האמת הטמונות במחנות האחרים. להרפות מעט מההוכחות מדוע המחנה האחר טועה ולראות גם בהרפיה זו חלק ממפגש עם מידת האמת והאחדות. הבקשה "להניח מקום" גם לבעלי המחלוקת הגדולים ביותר מאפשרת יצירת מרחב ומקום חדש של מפגש ואמון. אמנם, מסביר הרב, בעולם הקודש המוחלט אין מקום לצמצום, אך בעולם הזה הדבר מחויב. אדרבה, הוא בעצמו מוביל אל הקודש. חתימת דבריו של הרב בפסוק שפתחנו בו, "מן המצר קראתי יה עֲנִי בְּמִרְחָב יְהוָה". היכולת של כל מחנה להיכנס אל המצר, היינו לצמצם מעט את עצמו, לא מתוך חולשה או בינוניות אלא דווקא מתוך בקשה לקרוא בשם ה', "קראתי יה". יכולת זו תביא לגילוי המרחב האלוהי והשלם, "ובהתהלך האדם והגוי בנתיבות הצדק המעשיים והמחשביים, הממודדים בגבולם, יבושר שלום לעלות גם כן אל האצילות הרחבה".

ד"ר ראובן טבול

ראש ההתמחות לספרות

"מן המצר קראתי יה עֲנִי בְּמִרְחָב יְהוָה". פסוק זה מתהלים (ק"ח, ה) המוזכר ומושר בתפילת ההלל מקפל בחובו שני רעיונות יסודיים ועמוקים הנמצאים בלב כל מאמין: גם במקומות היותר חשוכים ניתן להתפלל ולצפות לישועה, ש"אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע את עצמו מן הרחמים" (ברכות, י ע"א). יתרה מזאת, אנו מאמינים שלעתים המצר והצרה עצמם נהפכים בחסדי ה' למרחב ולישועה. לדוגמה, ים סוף שאיים על חיי עם ישראל והוא בעצמו נהפך לכלי מחזיק ברכה שדרכו ניצל עם ישראל ועל ידו באו המצרים על עונשם. על פי רוב המפרשים פסוק זה שבתהלים מתאר מציאות שאדם נכנס למצוקה וזוכה לישועה, כדוגמת מלחמת דוד מול גולית (כך אחת הדעות המובאות בילקוט שמעוני על תהלים, רמז תתעה).

מרן הרב קוק זצ"ל מציע להתבונן בפסוק זה באור חדש, מפתיע ונועז. על פי פירוש הרב, שנסביר בהמשך, האדם הוא שמביא את עצמו למציאות של "מצר" כחלק מהקריאה לה' ודווקא היכולת הזו תגלה גם אפשרות עליונה יותר של מרחב. כיצד ייתכן הדבר?

ראשית נזכיר כי הרב לא פירש באופן שיטתי את פסוקי התנ"ך, אך הללו משובצים מעשה חושב בתוך תורותיו השונות. מתוך הבנה שאין הפסוקים נזכרים רק כעיסורים חיצוניים, אלא כבעלי משמעות, עלינו להתבונן בהקשר המחשבתי הכולל שבפסקה האמורה ולראות על ידי כך כיצד מציע לנו הרב להבין את הפסוק. אכן, פעמים רבות התבוננות זו מגלה ראייה חדשה ומעניינת.

בחטיבה המכונה "אורות התחיה" שבספרו של הרב קוק "אורות" מפורסמת פסקה יח, שבה מרחיב הרב על אודות "שלושה כוחות" אשר "מתאבקים כעת במחנינו". כוחות אלה הם שלושה מחנות רעיוניים אשר פעלו בימים אלו: המחנה הדתי הנושא את "דגל הקודש" והוא בעד "התורה והמצווה, האמונה וכל קודש בישראל"; המחנה השני הוא המחנה הלאומי המבטא את הרצון של האומה "לחדש את חייה הלאומיים, אחרי שהיו זמן רב עלומים בקרבה מתגרת ידה של הגלות המרה"; המחנה השלישי הוא המחנה הליברלי המבטא את רוח ההשכלה. כל מחנה היה יריב אידאולוגי מר למחנות האחרים והמחלוקות ביניהם איימו ממש לשסע את הציבור היהודי. על רקע מצב זה

פרשת בא

צריך להבין שבכל יהודי יש נקודה פנימית שחזקה מהכוחות הידועים לו, נקודה אלוקית השואפת תמיד להיות מתוקנת. נקודה זאת מעוררת אותנו ונותנת לנו כוח להגיע לתשובה עליונה, לתקן ולחזור מהמקום שאנו נמצאים בו. ה"נתיבות שלום" מסביר: כשם שלכל אדם יש כוחות טבעיים שקיבל כדי לפעול אתם, אולם בשעת סכנה מתעוררים בו כוחות על-טבעיים שיכול בעזרתם להינצל, כוחות שהוא בעצמו לא היה ער לקיומם, כך גם ברוחניות. כאשר נשים לב שהגענו לאיזושהי סכנה ברוחניות נוכל לעורר את הכוחות המיוחדים, העל-טבעיים, של האמונה החזקה שרצון הבורא הוא, "לְבַלְּתִי יְדַח מִמֶּנּוּ נְדַח", שיש בתוכנו פוטנציאל ענק לתיקון, לתשובה שלמה. אמונה זו יכולה לתת את הכוח הנדרש לחולל שינוי.

לכן נשלח משה אל פרעה להתרות בו שוב ושוב, לומר לו שעדיין יש לו אפשרות לשוב. אלא שפרעה כבר בהשגחה, כבר בהנהגה העל טבעית, כבר בכוחות פנימיים. הוא נשאר תקוע במסגרת המציאות הנראית לעין, במסגרת החיצונית. הוא הכיר רק את הטבע, ולא רצה להכיר בכך שיש כוחות שמעל לטבע, נקיים ואמתיים יותר, שבאמת רוצים את התשובה. לעומת זאת כתוב על עם ישראל, "וַיֵּאמְרוּ, הֲעִים". בזכות המכות התעוררה בהם נקודת האמונה והלכה והתחזקה ממכה למכה. למרות שהיו שקועים במי"ט שערי תומאה זכו בזכות אמונתם לתשובה עילאה וזכו להיגאל.

אם ננסה לקחת את זה אלינו... פרעה הוא החלק שבנו המסרב להאמין שיהיה טוב, שיש אפשרות לחזור, לתקן, להשיב את הטוב אל תוך נקודות חשוכות בחיינו. אבל יש בנו גם את "נקודת העם ישראל" ואליה אנו צריכים להתחבר. לא ליפול ולומר, "את זה אני לא יכול לתקן". כל עוד אנחנו פה אפשר לתקן, כל עוד אני פה אפשר לצאת ממצרים. שנזכה...

רעיה טמיר

סטודנטית במסלול ריקוד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, בֹּא אֶל פְּרַעֲהוּ. כִּי אֶנִּי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבָבוֹ, וְאֶת לִבְ עֵבְדִּיו, לִמְעַן שְׂתִי אֶתֵּי אֱלֹהִים, בְּקִרְבּוֹ. וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְיָן בְּנֵד, אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם, וְאֶת אֶתֵּי, אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם. וַיִּדְעֶתְם, כִּי אֶנִּי ה'.

כמעט בין כל מכה ומכה נשלח משה אל פרעה להתרות בו ולצוות עליו שיעשה "תשובה" ויתקן את מעשיו, אולם בכל פעם ה' מכביד את לבו.

האם זה אומר שיייתכן מצב שאדם עשה כל כך הרבה רע עד כי אין מאפשרים בידו לעשות תשובה?

בספר שמואל כתוב: "וְהָשֵׁב מִחֲשָׁבוֹת, לְבַלְּתִי יְדַח מִמֶּנּוּ נְדַח". מחשבת הבריאה היא שתכלית כל הנבראים להגיע לתיקון שלם. אף אחד לא יישאר מאחור.

מסופר על אלישע בן אבויה, הידוע בכינויו "אחר", שהיה תלמיד חכם ויצא לגמרי מדרכה של תורה. הגמרא אומרת: "יצאה בת קול ואמרה, שובו בנים שובבים חוץ מאחר" (חגיגה טו). "אחר" הוא אלישע ששמע את הבת-קול והתייאש מלנסות לעשות תשובה. הסביר ה"ראשית חכמה" על הדברים של הגמרא: "כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, חוץ מצא" (סנהדרין פו), "בעל הבית, דהיינו הקב"ה, כל מה שיאמר לך מהמצוות, עשה, חוץ מצא. שאם יאמר לך צא מביתי ואל תיכנס, כענין אלישע אחר, אל תשמע לו אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של בעל הבית, אלא שמטעה אותך" (ר"ח שער הקדושה יז).

עלינו לזכור את מה שהיה על "אחר" לזכור, שתכלית הבריאה היא לבל יידח ממנו נידח, שתמיד יש דרך לתשובה, יש דרך לתקן כל אדם וכל מצב. אמרו על "אחר" שהיה צריך להבין מדברי הבת-קול שאכן ל"אחר" אין תשובה, אבל לאלישע בן אבויה דווקא יש.

תשובה עילאה (עליונה)

שנת שמיטה

פולמוס השמיטה – שנת תר"ע (1910) ב'

להלן קטעים מפנייה של הרב חיים ברלין לעזרת שומרי שביעית (אדר א תר"ע).

קטע מתוך כרוזא קרא בחיל

הרב ברלין פונה ליהודי התפוצות ומבקש מהם לתמוך בחקלאים המקיימים את מצוות השמיטה כהלכתה. הרב מתאר בלשון ציורית את מצוקתם של החקלאים השובתים ומפציר בסוחרים לתמוך בחקלאים כדי שמצוות השמיטה לא תישכח חלילה: והוא קול קורא לעזרה, לתמיכה ולהשתתפות עם אחינו בני ישראל עיקרי אדמת הקודש לשבות בשנת השבע שנת השמיטה הזאת. ומה מאוד ידאבו ליבותינו אנחנו יושבי ארץ הקודש הסמוכים עליהם לראות אלה היראים שהניחו שדותיהם בורות ובתיהם ריק מכל, לקיים מצוות תורה הקדושה לשבות בשנת שבתון גועים ברעב חס ושלוש אם לא יהיו נתמכים ונעזרים מאחינו בעלי מסחר וקניין. ואשרי למי שיזכה ויחזיק במצווה זו להיות עושה ומעשה ועביד דלא תשתכח תורה ומצוות שביעית מישראל.

קטע מכרוז של הרב נחום וידנפלד ואחרים למען שומרי שמיטה (מונקאטש תר"ע)

רב נחום וידנפלד, מחשובי רבני מזרח אירופה שהתגורר בהרמילוב שבגליציה, מספר על פגישתו עם הרב יעקב דוד רידב"ז שביקש ממנו לסייע לשומרי שמיטה. לקריאה מצורפים מכתבים של רבנים ושל אדמו"רים שונים מגליציה, הונגריה ופולין הקוראים לחסידיהם לתמוך בחקלאים שומרי השביעית (המכתב המאוחר ביותר הוא מאדר א' תר"ע). בסוף הכרוז מופיע מכתבו של הרב יעקב דוד רידב"ז המתאר בזעזוע את היתר המכירה של הרב קוק ואת תגובתם של בני היישוב הישן בירושלים – החרמת המוצרים הבאים ממושבות אלו:

והנה ראיתי במכתב עת קול מחזיקי הדת כותב סופר אחד שקיבל מכתב מהרב רא"י קוק אשר רבנים בארץ ישראל מסכימים להתיר שביעית, שומו שמים על זאת הלא בירושלים הכריזו איסור גמור על היין והתבואה והירקות שיבואו להעיר מהקולוניות של היהודים.

מקורות

אתר הספרייה הלאומית: <http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/gallery/jewish/shmita/Pages/2.aspx>